

TÜRKİYE’DE SOSYAL DEVLETİN VERGİLEME ALANLARI

Murat Aydın

Özgür Topkaya

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Özet: İnsanı yaşamın merkezine koyarak, asgari bir yaşam seviyesi sağlamayı kendisine hedef edinen sosyal devlet, çeşitli sosyal görev ve sorumluluklar üstlenmektedir. Bu görev ve sorumluluklar devletin sosyal ve ekonomik yaşama müdahalesi gereğini doğurmaktadır. Müdahale araçları çok sayıda olup, bunlardan ekonomik olanlar para, gelir ve maliye politikalarıdır. Maliye politikasının (kamu harcamaları ve gelirleri) bir ayağı ise vergilerdir. Vergi, devletin adalet, sağlık, güvenlik, eğitim ve benzeri alanlarda en temel finansman kaynağı olup bu rol ona merkezi bir görev yüklemektedir. Bu ise verginin mali amacını oluşturmaktadır. Verginin mali amacının dışında ayrıca ekonomik ve sosyal amaçları da bulunmaktadır. Bu amaçları ile sektörleri, bölgeleri, kişileri etkilemek ve yönlendirmek, geliri de yeniden dağıtmak mümkündür.

Çalışmanın amacı, yazın taraması kapsamında sosyal devletin vergileme alanlarını genel olarak incelemek ve Türkiye’de uygulanmakta olan sosyal devletin özelliklerini vergi politikası bağlamında değerlendirmek olmuştur. Bu kapsamda vergi politikasının; dolaylı vergiler, asgari ücret, kayıt dışı ekonomi, ve benzeri alanlarda eksik yönleri tespit edilerek, sorunların çözümüne ilişkin kalıcı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Sosyal Haklar, Sosyal Politika, Vergi Politikası, Türkiye.

Abstract: Social state puts human beings in the center of social life and attempts to provide them at least minimum levels of life standard that is suitable to human dignity. Social duties and responsibilities are part of this activity which also requires intervention to social and economic lives. Several ways of involvement into the social and economic life can be given while monetary; income and fiscal policies constitute the economic tools. Taxes are the one part of fiscal policy (state spending and revenues). Taxes are the main financial source of state in its services of justice, health, security, education ...etc. and this casts taxes a central role. Besides its financial role, taxes also have economic and social purposes. In this way it can be used to influence or guide the industries, regions and individuals.

The purpose of this study is to discuss the characteristics of social state implemented in Turkey in the scope of tax polices particularly taxation policies by using literature analysis, whether the tax policies are used effectively or not. The study also proposes permanent solutions to the areas of indirect taxes, minimum wage, informal employment and ..etc. with respect to tax policy which poses deficiencies in the mentioned areas.

Key Words: Social State, Social Rights, Social Policy, Tax Policy, Turkey.

GİRİŞ

21. yüzyılda birçok ülkede halen insan onuruna yaraşır “asgari bir yaşam düzeyinin” sağlanamaması, sosyal devlete olan gereksinimi arttırmaktadır. Sosyal devletin insanı odağına alması sosyal eşitsizliğin giderilmesi noktasında devleti sorumlu kılmaktadır. Çünkü işsizlik, hastalık, sakatlık, yoksulluk, gelir dağılımındaki bozulma gibi birçok neden devletin ekonomik ve sosyal alanlara müdahale ederek sosyal eşitsizliği gidermesini ve sosyal adaleti sağlamasını gerektirmektedir.

Sosyal adaletin sağlanması noktasında en önemli görev maliye politikasına düşmektedir. Çünkü devletin gerek kamu harcamaları, gerekse kamu gelirleri ile ekonomik ve sosyal alanlara müdahale edebileceği tek araç maliye politikasıdır. Vergi politikasıysa maliye politikasının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Çünkü vergi, sosyal devletin finansman kaynağı, gelir ve servet dağılımını düzenleme yoluyla sosyal adaleti sağlayıcı aracı, aynı zamanda da ekonomik ve sosyal yaşamı yönlendirici bir politikasıdır.

Türkiye’de de sosyal devlet adına genelde maliye politikası, özelde ise vergi politikasına çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir. 1982 Anayasası’nın “Vergi Ödevi” başlıklı 73. maddesi “Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır” hükmüyle maliye politikasını, “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür” hükmüyle de vergi politikasını işaret etmiştir.

Çalışmada, 1961 Anayasası ile ilk kez kavramsallaştırılarak gerekçesi de Anayasa’ya yazılan sosyal devlet kavramının, Türkiye’de uygulanan vergi politikaları kapsamında sosyal eşitsizliğin giderilmesi noktasında başarılı olup olmadığı, başarılıysa ne ölçüde başarılı olduğu yazın taraması kapsamında ortaya konmuştur. Bunun için de sosyal devlet, sosyal politika, vergi politikası gibi kavramlar ile sosyal devletin vergileme alanlarına değinilerek, Türkiye’de uygulanan vergiler sosyal devlet bağlamında incelenmiştir.

I. SOSYAL DEVLET VE SOSYAL POLİTİKA

Birçok yazar tarafından farklı şekillerde tanımlanan Devlet kavramını Dubin, “kamunun iyiliği için kullanılan müesseseseleşmiş siyasi otoriteye sahip bir ik-

tidarın bulunduğu hukuken teşkilatlanmış ve belirli bir ülkeye yerleşmiş milli bir topluluk” olarak ifade etmiştir (Serter, 1994: 7). Sosyal devletteki sosyal sözcüğü ise devletin “sosyal adaleti” yerine getirmesini sağlayacak şekilde hukukun toplumsal nitelik taşıması anlamına gelmektedir. Burada geçen sosyal adalet, toplumda nimet ve külfetlerin adil bir şekilde dağıtılmasıdır (Sunal, 2011: 286).

Sosyal devlet, yaşam koşullarının insanların onur ve kişiliklerine yaraşır bir şekilde gerçekleşmesini sağlamakla görevli bir hizmet, dağıtım ve bölüşüm devletini tanımlamaktadır (Duman, 1997: 13). Sosyal demokrasinin en temel öğeleri arasında yer alan temel haklar, kişisel ve iktisadi özgürlükleri biçimsel olarak tanımlamakta, aktif olarak toplumsal karşıtlık ve gerginlikleri dengelemek amacıyla da mali ve maddi önlemler de alınmaktadır. Bunlara ilaveten sosyal devlet, demokratik devletin hayata geçirilmesinin güvencesini sağlamayı üstlenmektedir (Petring vd., 2013: 8). Corneo’nun ifadesi ile sosyal demokrat proje, kapitalizme bir insanlık yüzü girişiminde bulunmaktadır. Ekonomik sistem olarak sosyal demokrat model, bir piyasa ekonomisi ile refah devleti arzularını yerine getirmektedir. Refah devleti adaleti daha büyük bir ölçüde sağlamakta ve ekonomik güvensizliği büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır (Corneo, 2010: 1).

Refah devletinin gelişimi Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda ve çoğunlukla Batı Avrupa ülkelerinde 19. yüzyılda sanayileşmeyi takiben, bu ülkelerin bazılarında sağlık ve eğitim alanlarında kamu hizmetlerinin yayılmasıyla gündeme gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sağlanan siyasi uzlaşma ortamında tam istihdam ve ekonomik büyüme odaklı bir Keynesyen ekonomi politikası ile devam etmiştir (Bolkovac, 2012: 4-5). Sosyal devlet anlayışı 1974-1975 ekonomik krizini izleyen dönemde ise kurumsal tartışmaların konusu olmaya başlamıştır. Aynı olguyu ifade etmek için sosyal devlet, refah devleti, sosyal refah devleti kavramları kullanılmaktadır (Kara, 2004: 21-22).

Modern refah devleti geçen yüzyılın sosyal ve siyasal alandaki en büyük başarılarından birisi olarak kabul edilmektedir. Çünkü ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki dönüşüm sonucu tarihte gelir eşitsizliğinde görülmemiş bir azalma yaşanmış ve bu durum geniş bir orta sınıfın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çağdaş toplumsal yapının çekirdeğini, demokratik düzeni ve ekonomiyi refah devleti ile ortaya çıkan bu yapı şekillendirmiştir (Bormann ve Kammer, 2013: 1). Bu yapı içerisinde devletlerin vatandaşlarına sundukları hizmetler sosyal politika alanının doğmasına yol açmıştır. Sosyal politika, sosyal hizmetler veya sosyal refah olarak da tanımlanmaktadır. Tarihsel süreçte, kavram üzerine yüklenen bu iki etiket devletin, gelirin devamlılığını sağlama ve kamu sağlığı gibi sebeplerle sosyo-ekonomik yaşama müdahalesini ifade etmesi bakımından önem taşımaktadır (Titmuss, 1965: 14).

Sosyal politika kavramı dar anlamda, kapitalist ekonomik sistemin risklerine karşı korunma fikrinde anlam bulmaktadır. Geniş anlamda ise riskten korunma-

nın yanında hükümetin sosyal politika amaçları ve düşüncesini de -sosyal adalet, yoksulluk ve eşitsizliğin azaltılması, toplumsal refahın artırılması ya da tam istihdamın sağlanmasını- içermektedir (Bolkovac, 2012: 4).

Sosyal politika bileşenleri gözden geçirildiğinde bunlar, hastalık, işsizlik, işyerinde kaza sebebiyle iş görmezlik ve yaşlılık, sosyal güvenlik altında gruplandırılabilir. Devletler ayrıca işgücü piyasasını etkileyen düzenlemeler koymaktadırlar. Devletlerin sosyo-ekonomik yaşama müdahaleleri “sosyal düzenleme” olarak adlandırılmakta ve sosyal politikanın alt düzeyini teşkil etmektedir. Sosyal düzenleme ayrıca refahı sağlayan sosyal politikalar ve piyasayı düzenleyen ekonomik politikalar olarak da değerlendirilmektedir. Sosyal politikanın diğer bileşenleri ise sağlık bakım hizmetleri ve eğitimden ibarettir (Johnson, 2005: 4).

II. VERGİ POLİTİKASI

Küçük veya büyük, ilkel veya modern toplulukların olduğu her yerde, adı vergi olmasa bile toplumun ortak ihtiyaçlarını finanse edebilmek için vatandaşlarca gönüllü veya zorunlu olarak aynı veya nakdi ödemeler yapılmıştır. Vergi kavramı üzerinde yazında tam bir görüş birliği olmayıp, kavramın tanımı hem zamanın gereklerine, hem de maliye yazarlarının benimsemiş olduğu devlet anlayışına göre değişmektedir (Turhan, 1993: 20-21). Alman Vergi Usul Kanunu’nda (1977), “*Vergiler, herhangi belirli bir hizmetin karşılığı olmaksızın ve kamu tüzel kişisi tarafından gelir sağlamak üzere, kanunen mükellef durumunda bulunan herkese bir kez veya sürekli olarak yaptırılan para ödemeleridir*” şeklinde tanımlanmıştır (Tuncer, 2003: 117-118). Herekman ise vergiyi, kamu gereksinimlerini karşılamak üzere kamu yönetimlerince, karşılıksız olarak ancak kanuna dayanarak kişi ve kurumlardan zorunlu olarak tahsil edilen paralar olarak tanımlamıştır (Herekman, 1988: 177).

Politika bazen tek başına hem bir çatışma ve iktidar kavgasını, bazen de bütün bireylerin yararına olabilecek bir düzen yaratma aracını ifade etmektedir (Sezgin, 2005: 138). “*Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa*” olarak da tanımlanmaktadır (TDK, 2015). Diğer bir ifadeyle devletin amaçlarına göre araçlarını belirlemesi ve bu doğrultuda siyaset yapmasıdır. Devletin belli mali, ekonomik ve sosyal amaçları gerçekleştirmek için vergilerin miktarlarında ve bileşimlerinde ayarlamalar yapması vergi politikasını oluşturmaktadır. Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte vergi politikası sadece mali amaç için kullanılırken, Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda iktisadi ve sosyal hayatı düzenlemenin bir aracı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Böylece daha önceleri sadece kamu harcamalarının finansman kaynağı olarak görülen vergiler, artık mali olmayan fonksiyonlar (iktisadi ve sosyal hayatı düzenleme) için de kullanılmaya başlanmıştır (Turhan, 1993: 21).

III. SOSYAL DEVLETTE VERGİLEME

Devletlerin üstlendiği ekonomik ve sosyal faaliyetler, tarafsız devlet anlayışından müdahaleci devlet anlayışına geçiş ile birlikte artmıştır. Kaynak dağılımında etkinlik, tam istihdam, fiyat istikrarı, gelir dağılımı, büyüme ve kalkınma gibi görevler, bu görevlerin beraberinde getirdiği sorumlulukları çeşitlendirip arttırmıştır. Artan görev ve sorumluluklar ise daha fazla kamu finansmanı gereksinimi doğurmuştur. Kamuya düşen ya harcamalarını azaltarak harcamaları ile gelirlerini denkleştirmek ya da kamu gelirlerini arttırarak bu denklığı korumak olmuştur. Politikacıların bu iki yoldan tercih ettiği genelde kamu harcamalarını azaltmaksızın kamu gelirlerini arttırmaktır. Bu da kamunun finansmana gereksinimini sürekli arttırmış, vergilerse devletin en önemli gelirini oluşturmuştur. Vergilerin zorunlu olması, belirli bir hizmetin karşılığı olmaması, yasaya dayalı olarak alınması da daha çok tercih edilmesini sağlamıştır (Nadaroğlu, 1992: 185-188).

Kamunun finansman ihtiyacı sadece sosyal devlet anlayışı için geçerli değildir. Liberal ve muhafazakâr devlet anlayışında da geçerli olup ihtiyacın şiddeti farklılaşmaktadır. Liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat sosyal devlet mimarisinin özellikleri ve vergiye olan gereksinimi Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1: Liberal, Muhafazakâr ve Sosyal Demokrat Sosyal Devlet Mimarisinin Özellikleri

Özellikler	Liberal	Muhafazakâr	Sosyal Demokrat
Metasızlaştırma	Az	Orta	Güçlü
Tabakalaşma	Orta	Güçlü	Zayıf
Yoksulluk Oranı	Yüksek	Orta	Düşük
Kadınların Çalışma Oranı	Orta	Az	Yüksek
Kamusal İstihdam	Düşük	Orta	Yüksek
Vergiler	Az	Orta	Yüksek
Primler	Düşük	Yüksek	Düşük

Kaynak: (Petring vd., 2013: 40).

Tablo 1'de de görüldüğü üzere, liberal devlet anlayışında devletin ekonomiye müdahale etmemesi savunulduğu için vergilere gereksinim de az olmaktadır. Muhafazakâr devlette vergilere gereksinim biraz daha artarken, sosyal devlette en üst seviyeye çıkmaktadır. Çünkü sosyal devlet kavramı, tanımından da anlaşılacağı gibi toplumsal ve iktisadi yaşama müdahaleci ve düzenleyici bir devlet anlayışını yansıtmaktadır (Kara, 2004: 45). Bu da ister istemez vergilere gereksinimi arttırmaktadır. Aksi halde düşük vergiler, düşük mal ve hizmeti getireceği için zayıf bir sosyal devlete imkân verecektir. Ancak burada gelirin ulaştığı düzey, vergilerin nasıl alındığı gibi birçok faktör sosyal devletin yapısını etkileyecek niteliktedir (Petring vd., 2013: 7, 32-34). Çünkü sosyal devlet işsizlik,

sakatlık, hastalık, kaza, ölüm, yaşlılık ve aile yardımları (annelik, dul ve yetim aylıkları), sosyal adalet, yoksulluk ve eşitsizliğin azaltılması, tam istihdamın sağlanması, barınma politikası, sosyal güvenliğin sağlanması, toplumsal refahın arttırılması gibi birçok görev alanını sosyal politika kapsamında devletin görev alanına sokmaktadır (Johnson, 2005: 3; Bolkovac, 2012: 4).

Sosyal devletin en temel görevlerinden birisi sosyal dengeyi sağlayarak sosyal katmanlar arasındaki gerginlikleri azaltmaktır. Vergiler, burada gelir ve servet dağılımındaki dengesizlikleri gidermek için birçok yol sunmaktadır. Zenginlerden daha çok vergi almak, gelir ve servet arasındaki farkları makul bir seviyeye indirmek, gelir vergisinde asgari geçim indirimi uygulamak, asgari ücretin vergi dışı bırakılması, tarifelerde düzenlemeler (artan oranlılık), ayırma ilkesi ya da vergi harcaması gibi birçok araç bulunmaktadır (Duman, 1997: 58). Sosyal devlet için vergiler üç açıdan kaçınılmazdır. Bunlar (Rixen, 2013: 78; Petring vd. 2013: 7, 34);

- Sosyal devletin sosyal politika üretebilmesinin vergiler ile finansmanına bağlı olması,
- Vergi politikası ile gelir, servet ve refah dağılımının etkilenebilmesi,
- Vergilerin yönlendirici bir norm olarak kullanılarak, mükelleflerin istenilen belli bir davranışa yönlendirilebilmesidir.

Görüldüğü üzere vergiler mali amaçları doğrultusunda kullanılabilceği gibi yeniden dağıtıcı ya da yönlendirici olarak da kullanılabilir. Ancak bu üç amaç gerçekleştirilirken olması gereken, hem yatay hem de dikey adalete dikkat edilerek vergilerin adil ve etkin kullanılmasının sağlanmasıdır.

302

IV. TÜRKİYE'DE SOSYAL ALANLARA YÖNELİK VERGİ POLİTİKASI UYGULAMALARI

Türkiye'de sosyal devlet ilkesine ilk kez 1961 Anayasası'nda yer verilmiş, gerekçesi ise sosyal devletin "*fertlere yalnız klasik hürriyetleri değil, aynı zamanda insan gibi yaşamaları için gerekli maddi ihtiyaçlarını da karşılamayı bilen devlet olduğu*" şeklinde ifade edilmiştir. 1982 Anayasası'nın 2. maddesi ise "*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, ... laik ve sosyal bir hukuk Devletidir*" diyerek, gerekçesine yer verilmeksizin Türkiye'nin yine sosyal bir devlet olduğu vurgusunu yapmıştır. 1982 Anayasası'nın 5. maddesinde "Devletin Temel Amaç ve Görevleri" başlığı altında sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri ile bağdaşmayacak siyasal, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartların hazırlanmaya çalışılacağı belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nda sosyal devlet tanımlanmadığı için kavramının içeriği net değildir (Taşkent, 2001: 39-40). Ancak 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde "*Türkiye Cumhuriyeti ... sosyal bir hukuk Devletidir*" denilmiş, 10. maddesinde kanun önünde herkesin eşit olduğu belirtilmiş, ancak "*Çocuklar, yaşlılar, özürliiler,*

harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz” denilerek sosyal adalet açısından bunun göz ardı edileceği durumlar sayılmıştır. 73. maddede vergi ödevi başlığı altında sosyal devletin vergileme alanına ilişkin genel düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemeler (1982 Anayasası, 73 madde) şöyledir:

“Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür”.

“Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır”.

“Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır”.

“Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir.”

Görüldüğü üzere 1982 Anayasası herkesi mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü kılmış, adaleti ve dengeyi sağlamanın da maliye politikasının sosyal amacı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca vergilemede kanunilik ilkesinin geçerli olduğu belirtilerek, sınırlı bir yetki kapsamında Bakanlar Kurulu’na da düzenleme yapma yetkisi tanınmıştır.

Sosyal devletin en temel görevi, sosyal dengeyi sağlayarak, sosyal katmanlar arasındaki gerginlikleri azaltmaktır. Maliye politikası bu kapsamda 1982 Anayasası’nda belirtilen araçlarından birisidir. Devletin temel makroekonomik (tam istihdam, fiyat istikrarı, yeterli bir büyüme ve kalkınmanın sağlanması gibi) amaçlara ulaşmak için kamu harcamaları (cari, yatırım ve transfer harcamaları) ve gelirin (vergi gelirleri, vergi dışı normal gelirler, özel gelir ve fonlar) büyüklük ve bileşiminde yaptığı düzenlemelerin bütünü ifade etmektedir (Ataç, 2009: 36). Bu bütünün bir parçasını da vergiler oluşturmakta olup, sosyal devlet anlayışının altında yatan yoksulluk, gelir dağılımı, fırsat eşitliği, işsizlik, büyüme, kalkınma ve benzeri birçok unsura vergilerle müdahale etmek mümkündür.

Türkiye’de kamunun en önemli finansman kaynağı vergilerdir. Çünkü vergilerin genel bütçe gelirleri içindeki payı 2014 yılında %87’dir (GİB, 2015a). Bu da vergi ile ilgili yapılacak düzenlemelerle birçok şeye müdahale edilebileceği anlamına gelmektedir. Türkiye’de sosyal devletin sorunlu alanlarına yönelik vergisel düzenlemelere (asgari ücret, en az geçim indirimi uygulaması, gelir vergisi tarifesi, kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımı ve yoksulluk, servet vergilerinin gelişimi) değinmek gerekirse şöyledir:

Asgari ücret, emek arz ve talebinden, verimlilikten, işçinin yeteneği ve sahip olduğu nitelik seviyesinden tamamen bağımsız olarak, insan onuruna uygun asgari geçim seviyesine yönelik tespit edilen yeterli ücrettir (Kara, 2004: 96). 1982 Anayasası’nın 55/I fıkrasında devlete “*çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alma*” görevi verilmiştir. Madde 55/II’de (değişik: 3.10.2001-

4709/21. madde) ise *asgari ücretin tespitinde* “çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumunun da göz önünde bulundurulacağı” belirtilmiştir (Korkmaz ve Avsallı, 2012: 153). Bu da Türkiye’de asgari ücret konusunda bir belirsizliğe yol açmıştır. Oysa İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi madde 23/3’te “*Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal korunma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücret hakkı vardır*” denmiştir.

Türkiye’de açlık ve yoksulluk sınırları noktasında Resmi İstatistik Kurumları ile demokratik kitle örgütlerinin rakamları arasında da farklılıklar söz konusudur. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)’nin Nisan 2015 için açıkladığı açlık sınırı (gıda harcaması tutarı) bir ailenin dengeli, sağlıklı ve yeterli beslenebilmesi için 1.333,52 TL’dir. Yoksulluk sınırı da 4.343.70 TL’dir. Çünkü gıda harcamalarına 4 kişilik bir ailenin giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri yapılması gereken zorunlu harcamalar da eklenmiştir (TÜRK-İŞ, 2015: 1). Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ) Genel Başkanı da 2012 yılında yaptığı basın açıklamasında bu tutarın 1.500 TL civarında olması gerektiğini ifade etmiştir (HAK-İŞ, 2012). Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ise 2014 yılı için asgari ücret talebinin 1.800 TL olduğunu belirtmiştir (DİSK, 2014). Ancak uygulamada asgari ücret ile kesintileri 2015 yılının birinci ve ikinci altı aylık dönemi için (asgari ücret ve işveren payı) Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 2: 2015 Yılı İçin Asgari Ücretin Net Hesabı ve İşverene Maliyeti

Asgari Ücretin Net Hesabı 1 Ocak-30 Haziran 2015/1 Temmuz-31 Aralık 2015	TL/Ay	TL/Ay
Asgari Ücret	1.201,50	1.273,50
Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Primi (%14)	168,21	178,29
İşsizlik Sigorta Fonu (%1)	12,02	12,74
Gelir Vergisi (%15)*	63,08	72,26
Asgari Geçim İndirimi	90,11	90,11
Damga Vergisi (%0,759)	9,12	9,67
Kesintiler Toplamı	252,43	272,96
Net Asgari Ücret**	949,07	1.000,54
İşverene Maliyeti 1 Ocak-30 Haziran 2015 / 1 Temmuz-31 Aralık 2015	TL/Ay	TL/Ay
Asgari Ücret	1.201,50	1.273,50
SGK Primi (İşveren Payı %15,5)***	186,23	197,39
İşveren İşsizlik Sigortası Fonu (%)	24,03	25,47
İşverene Toplam Maliyeti	1.411,76	1.496,36

Kaynak: (ÇSGB, 2015).

* Gelir Vergisi Hesaplanmasında; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (GVK)'nun 32. maddede uyarınca işçinin bekâr ve çocuksuz olduğu ve sadece kendisi dikkate alınarak, Asgari Geçim İndirimi uygulanmıştır.

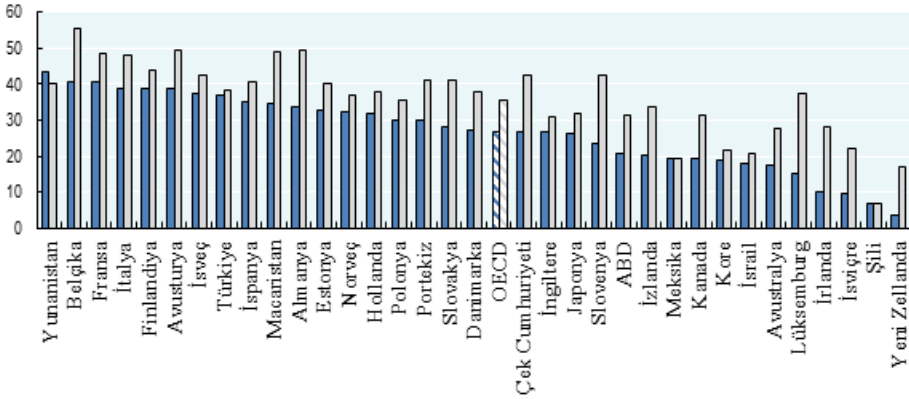
** Net ele geçen asgari ücrete (90.11 TL), asgari geçim indirim ilave edilmiştir.

*** 5510 sayılı Kanununun 81. madde (1) bendine göre, belirtilen şartları sağlayan işverenlere, SGK primi işveren payında 5 puanlık indirim öngörüldüğünden hesaplamalar buna göre yapılmıştır. Gerekli şartları sağlamayan işverenler için, SGK primi işveren payı %20,5'tir. 6385 sayılı Kanununun 9. maddesinde yapılan düzenleme ile 01.09.2013 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 5510 sayılı Kanununun 81. maddesine göre "Kısa vadeli sigorta kolları prim oranı, sigortalının prime esas kazancının %2'sidir.

Asgari ücrette uzlaşılabilir bir tutarın tespit edilememesinin yanı sıra, vergi ve sosyal güvenlik kesintilerinden kaynaklı yüklerin de gerek işçi gerekse işveren üzerinde fazla olduğu her fırsatta dile getirilmektedir. Özellikle işçinin işverene maliyeti ile eline geçen ücret arasındaki fark yani vergi takozu, istihdam ve rekabetin önünde bir engel olarak ifade edilmektedir.

Grafik 1'de de görüldüğü üzere Türkiye'de aile türüne göre ortalama ücretlerdeki vergi takozu hem iki çocuklu, hem tek çocuklu ailelerde OECD ortalamasının üzerindedir.

Grafik 1: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Üyesi Ülkelerde Aile Türüne Göre Ortalama Ücretlerde Vergi Takozu¹



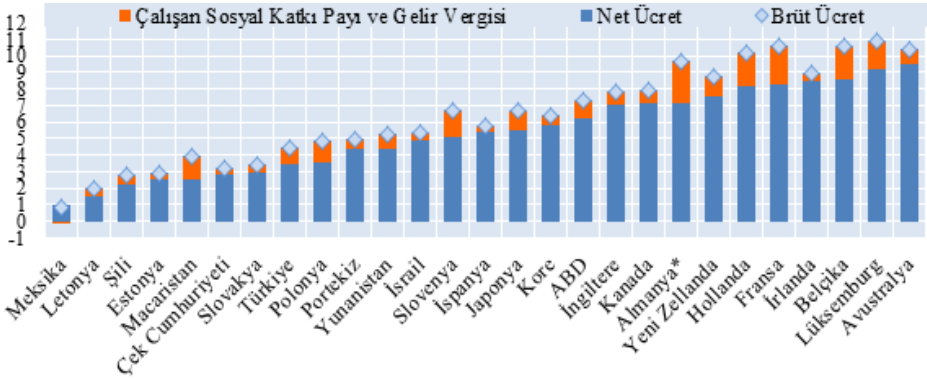
Kaynak: (OECD, 2015a).

Notlar: Mavi Sütun: İki çocuklu, Tek Çalışanlı Hanehalkı, Gri Sütun: Tek yetişkinli, Çocuksuz Hanehalkı.

1 Vergi Takozu: İşgücünün işverene maliyeti ile çalışanın eline net olarak geçen ücret arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram içerisinde kişisel gelir vergisi, çalışan ve işveren sosyal güvenlik katkı payları ile birlikte bordroya yansıtılan tüm vergiler dâhildir (OECD, 2015).

Grafik 2’de vergi öncesi ve sonrası saatlik asgari ücret düzeyleri, \$ satın alma gücü paritesine göre 2013 yılı için verilmektedir. Görüldüğü üzere Türkiye’nin vergi öncesi ve sonrası saatlik asgari ücret düzeyleri, \$ satın alma gücü değerine göre Polonya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerin gerisindedir. Buna karşın gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya gibi ülkelerdeki ücretlerden daha yüksektir.

Grafik 2: Vergi Öncesi ve Sonrası Saatlik Asgari Ücret Düzeyleri, Amerikan Doları (\$) Satın Alma Gücü Paritesine Göre (2013)



306 | **Kaynak:** (OECD, 2015b).²

World Economic Forum tarafından hazırlanan küresel rekabetçilik endeksinde 1-7 arasında yapılan bir puanlamada, Türkiye 2012-2013 yılları arasında 144 ülke arasında 4,45 puanla 43. sırada yer almıştır. Türkiye’nin küresel rekabette önündeki en önemli engel olarak ilk sırayı finansmana erişim alırken, ikinci sırayı vergi oranlarının yüksekliği izlemiştir. Türkiye’de istihdam özel sektör ağırlıklı olup, özel sektörün de en fazla şikâyetçi olduğu konu, istihdam vergilerinin küresel rekabette ve istihdamda Türkiye’nin önünde engel oluşturmasıdır (Aydın, 2013: 123).

Türkiye’deki işsizlik oranları bunu doğrular niteliktedir. İşsizlik oranı 2007’de %10,3 iken, 2012’de %9,2, 2013’te %9,7, 2014’te de %9,9 olarak gerçekleşmiştir. ILO’nun 2015 ve 2016 yılları için öngörüsü ise %9,7 ile %9,6’dır. Oysa dünyada işsizlik oranı 2007’de %5,5 iken, 2012’de %6’dır. 2013, 2014, 2015 ve 2016 öngörüsü ise %6, %6,1, %6,1 ile %6,1 şeklindedir. Gelişmiş ülkeler ve AB ülkelerinde ise ortalama 2007’de %5,8 iken, 2012’de %8,6 olmuştur. 2013, 2014, 2015 ve 2016 için öngörü ise sırasıyla %8,6, 8,6, 8,4 ile 8,2 şeklindedir (ILO, 2014: 19).

2 Sosyal katkı payları ayrıca sağlık ile ilgili zorunlu sigorta ödemelerini, emeklilik primlerini ve benzeri içerebilir. Tam zamanlı, tek yetişkinli çocuksuz bir hane halkının standart oranda asgari ücret kazancıdır. Tam zamanlı terimi her bir ülkedeki tam zamanlı çalışma saatini ifade etmektedir ve tatil günlerinde ödenen ücretler dâhildir. *Almanya için asgari ücret düzeyi 2015 yılı içindir.

Görüldüğü gibi dünyada gittikçe artan bir işsizlik sorunu vardır ve vergi politikası bu sorunun çözümünün önünde önemli bir engel olarak durmaktadır.

Türkiye’de asgari ücretin vergilendirilmesinin ve istihdam vergisinin yüksek olmasının yanında bir başka sorun da asgari geçim indiriminin tespitinden kaynaklıdır. Çünkü asgari geçim indirimi, ücretin elde edildiği takvim yılı başında belirlenen ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyükler için uygulanan asgari ücretin yıllık brüt tutarına göre hesaplanmaktadır. Mükellefin kendisi için %50, çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan eşi için %10, çocuklarından her biri için ayrı ayrı olmak üzere ilk iki çocuk için %7,5, üçüncü çocuk için %10 ve diğer çocuklar için %5 olmak üzere uygulanmaktadır (RG, 2015a). 23.04.2015 tarihinde 6645 sayılı GVK’nın 32/2 fıkrası değiştirilerek üçüncü çocuk için asgari geçim tutarında %5’lik bir artış yapılmıştır. Oysa daha önce üçüncü çocuk için asgari ücretin yıllık brüt tutarının %5’i oranı uygulanmakta idi. Bu da vergi politikasında gereksiz bir düzenlemenin yapıldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca dört çocuktan sonra mahsup edilecek asgari geçim indirimi tutarı değişmemektedir. Yani çocuk sayısının artması asgari geçim düzeyini değiştirmemektedir. 2015 yılı asgari geçim indirim uygulamasında bu durumu net olarak görmek gerekirse Tablo 3’teki gibidir.

Tablo 3: Asgari Geçim İndirimi Uygulaması

Medeni Hali	Eşi Çalışmayan		Eşi Çalışan	
	Hak Ettiği AGİ (TL)	Mahsup Edilecek AGİ (TL)	Hak Ettiği AGİ (TL)	Mahsup Edilecek AGİ (TL)
Bekâr	90,11	90,11	90,11	90,11
Evli	108,14	108,14	90,11	90,11
Bir Çocuk	121,65	121,65	103,63	103,63
İki Çocuk	135,17	135,17	117,15	117,15
Üç Çocuk	153,19	153,19	135,17	135,17
Dört Çocuk	162,20	153,19	144,18	144,18
Beş Çocuk	171,21	153,19	153,19	153,19
Altı Çocuk	180,23	153,19	162,20	153,19

Kaynak: (RG, 2015).

Asgari geçim indirimi ile ilgili 265 No.lu Tebliğde indirimden yararlanamayacak kişiler şu şekilde belirtilmiştir:

- Ücretleri diğer ücretler kapsamında vergilendirilen hizmet erbabı (GVK, madde 64),
- Dar mükellefiyet kapsamında ücret geliri elde edenler,
- Başka bir kanun hükmü (3218 Sayılı Serbest Bölge Kanunu, 4490 sayılı Türk Uluslararası Gemi Sicil Kanunu, 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ve benzeri) uyarınca ücretlerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmayanlar,
- Ücret geliri elde etmeyen diğer gerçek kişiler.

Ödeme gücünü yakalama açısından yazında olması gerektiği ifade edilen bir başka ilke ise ayırma ilkesidir. Yani emek ve sermaye arasında bir fark güdülerek emeğin sermayeye göre daha düşük oranda vergilendirilmesidir. Türkiye’de uygulanmakta olan GVK tarifesi madde 103’te yer almaktadır. Gelir vergisi tarifesi 2015 yılı için Tablo 4’teki gibidir.

Tablo 4: Gelir Vergisi Tarifesi Madde 103 (2015 Yılı İçin)

	Oran
12.000 TL’ye kadar	%15
29.000 TL’nin 12.000 TL’si için 1.800 TL, fazlası	%20
66.000 TL’nin 29.000 TL’si için 5.200 TL (ücret gelirlerinde 106.000 TL’nin 29.000 TL’si için 5.200), fazlası	%27
66.000 TL’den fazlasının 66.000 TL’si için 15.190 TL, (ücret gelirlerinde 106.000 TL’nin 106.000 TL’si için 25.990) fazlası	%35

Kaynak: (RG, 2014).

308 | GVK madde 103’te yer alan tarifede 2006 yılına kadar ücret ile diğer gelirler arasında bir ayırım yapılırken, 5479 sayılı kanunla iki ayrı tarife uygulamasına son verilmiştir. 01.01.2006 tarihinde uygulanacak tarife ile de ücret geliri elde eden gelir vergisi mükellefleri ile diğer gelir vergisi mükellefleri arasındaki 5 puanlık fark kaldırılmıştır. Bu uygulama ile tarife diğer gelir vergisi mükellefleri için %20’den %15’e indirilmiştir. 5 dilim olan tarife yapısı da dört dilime indirilerek sertleştirilmiştir. Ayrıca ücret geliri üzerinden kaynakta vergi kesildiği için indirilmesine izin verilen giderler çok sınırlı olduğundan (sigorta giderleri gibi) özellikle orta ve yüksek ücret geliri elde edenler diğer gelir vergisi mükelleflerine oranla daha yüksek vergi öder duruma düşmüşlerdir (Deloitte, 2015; Ernest & Young, 2011: 1).

Gelir vergisi sirküleri 75 ile yıllık gelir vergisi beyannamesinde ücretler ile birlikte diğer gelir unsurlarının da beyan edilmesi ve beyannamedeki toplam gelirin 50.000 TL’yi aşması durumunda gelir vergisinin hesaplanması düzenlenmiştir. Düzenleme ile GVK madde 103’te yer alan üçüncü dilimde isabet eden ücretlilere ilişkin bir düzenleme yapılmıştır (GİB, 2011). Bu düzenlemeye bakıldığında 2011 yılında tarifenin düşük ücretliler lehine değil, gelir seviyesi daha yüksek bir kesim için düzenlendiği (ücret gelirlerinde 106.000 TL’nin 29.000 TL’si için 5.200 TL, fazlası için %27) ve bu kesimle diğer gelir vergisi mükellefleri arasındaki farkın giderilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Türkiye’de asgari ücretin tespitinde, en az geçim indiriminin belirlenmesinde ya da ayırma ilkesinde yaşanan sorunların bir neticesi olarak, gelir dağılımında da sorunlar bulunmaktadır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre %20’lik grupları vermek gerekirse Tablo 5’teki gibidir.

Tablo 5: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar

	Türkiye	
	2013	2014
Toplam	100	100
İlk %20	6,1	6,2
İkinci %20	10,7	10,9
Üçüncü %20	15,2	15,3
Dördüncü %20	21,4	21,7
Son %20	46,6	45,9
Gini Katsayısı	0,400	0,391
Son %20/İlk %20 (P80/P20)	7,7	7,4

Kaynak: (TÜİK, 2014a; 2015a).

Tablo 5'te de görüldüğü üzere Türkiye'de gelir dağılımında ciddi sorunlar vardır. Çünkü %20'lik son iki dilimin toplam gelirden aldığı pay 2013 yılında %68 iken, 2014 yılında %67,6 olmuştur. Bu da nüfusun %60'ının gelirin %32,4'ünü aldığı, %40'ının ise %67,6'sını aldığı anlamına gelmektedir. Bu oranlar devletin yeniden gelir dağılımı politikasının sonucunda gerçekleşen rakamlardır. Gelir dağılımı adaletsizliği sıralamasında Türkiye, OECD'ye üye ülkeler içerisinde Şili ve Meksika'dan sonra üçüncü sıradadır. En üst ve alttaki %10'luk dilimler arasındaki uçurumda ise Meksika, Şili ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ardından dördüncüdür (Karluk, 2015: 1).

309

Tablo 6: Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002-2013)

Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye'de Kişi Başı Günlük												
2,15\$'in altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06
4,3\$'in altı	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06
Kent'te Kişi Başı Günlük												
2,15\$'in altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02
4,3\$'in altı	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64
Kır'da Kişi Başı Günlük												
2,15\$'in altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13
4,3\$'in altı	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,6	15,3	11,9	9,61	6,83	5,88	5,13

Kaynak: (TÜİK, 2014b).

Tablo 6’da da görüldüğü üzere Türkiye’de 1\$’ın altında yoksul olan yoktur. 2.15\$’ın altında yoksul olan fertlerin 2013 yılı için oranı ise 0,06’dır. Kentte bu oran daha düşük iken, kırdada daha yüksek görünmektedir. Ayrıca Türkiye’de eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %50’si esas alındığında, yoksulluk oranı %15’dir. Yoksulların %16,1’i TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesinde, %9,3’ü TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesinde, %8,4’ü ise TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgesinde yaşamaktadır (TÜİK, 2015b). Burada devletin yapması gereken, geliri yeniden dağıtarak, gelir dağılımında adaleti sağlamasıdır.

Sosyal devlet açısından adaletin sağlanması gereği, karşımıza vergide adalet kavramını çıkarmaktadır. Adaletin önemli bir göstergesi, dolaylı-dolaysız vergi dağılımıdır. Çünkü dolaysız vergiler, vergi mükelleflerinin ödeme güçleri ile ilişkili olduğu halde dolaylı vergiler mükellefin ödeme gücünü ihmal etmekte, bu nedenle vergilemede adaletten uzaklaşılmasına sebep olmaktadır (ÖİK, 2014: 6). Gelir üzerinden alınan vergiler ile servet üzerinden alınan vergiler dolaysız vergileri oluştururken, harcamalar üzerinden alınan vergiler ise dolaylı vergiler olarak kabul edilmektedir. Harcamalar üzerinden alınan Katma Değer Vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) gibi vergiler genellikle mükellefin ödeme gücünü esas almamakta, her mükellef için aynı vergi oranları ve tutarlarını ön gördüğü için adaletten uzaklaşmaktadır. Çünkü ödeme gücü düşük olanlar üzerindeki yük artarken, ödeme gücü yüksek olanlarda vergi yükü düşmektedir. Türkiye’de uygulanmakta olan dolaylı ve dolaysız vergileri OECD karşılaştırması ile vermek gerekirse Tablo 7’deki gibidir.

310

Tablo 7: Türkiye’de ve OECD’de Vergi Yapısı, Vergi Kategorilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (2014)

	OECD Ortalaması (%)		Türkiye (%)	
	2000	2012	2000	2013
Kişisel Gelir Vergisi (1110)	25,3	24,5	22,2	13,9
Kurumlar Vergisi (1200)	9,6	8,5	7,3	6,3
Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri (2000)	24,6	26,2	18,7	27,4
Çalışan	8,6	9,7	6,7	10,9
İşveren	14,3	14,6	9	15,5
İstihdam Vergileri (3000)	1	1,1	0	0
Mülkiyet Üz. Alınan Vergiler (4000)	5,5	5,5	3,2	4,6
Dolaysız Vergiler Toplamı	66	65,8	52	53
Genel Tüketim Vergileri (5110)	19,7	20,2	24,2	22,0
ÖTV (5120)	11,5	10,7	16,4	22,4
Diğer Tüketim Vergileri (5200)	2	2	1,4	1,7
Dolaylı Vergiler Toplamı	32	32	43	47
Toplam	100	100	100	100

Kaynak: (OECD, 2015c).

Not: Rakamlar, yuvarlama sebebiyle toplamda tam olarak 100 oranını vermeyebilir.

Tablo 7’de toplam vergi gelirleri içindeki dolaylı ve dolaysız vergilerde OECD ortalaması ile Türkiye’deki oran verilmiştir. Bu oranlar Türkiye’de merkezi yönetim bütçesi esas alındığında çok fazla artmaktadır. Çünkü dolaylı vergilerin merkezi yönetim bütçesi içerisindeki payı 1975’te %53,3 iken, 1985’te %52,3, 1995’te %57,5, 2005’te %70,6, 2011’de %67,7, 2012’de ise %72,2 olmuştur (ÖİK, 2014: 7). Bu konuda Dünya Bankası’nın 2 Haziran 2014 tarihli Türkiye’deki Maliye Politikası ile ilgili raporunda, politikaların artık değişmesi gerektiği ile ilgili görüşlere yer verilmiştir. Bu kapsamda yapılan önerilerden birisi, tüketim vergileri temelli finansman sisteminin sermaye vergilendirmesi sistemine dönüştürülmesidir. Bir bakıma dolaylı vergi sisteminden doğrudan vergi sistemine geçiş yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Worldbank, 2014: x). Türkiye’de servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı ise Tablo 8’deki gibidir.

Tablo 8: Servet Unsurları Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı

Ülkeler/Yıllar	1965	2000	2012
Avusturya	4,0	1,3	1,3
Belçika	3,7	4,7	7,5
Kanada	14,3	9,5	10,6
Danimarka	8,0	3,2	3,8
Almanya	5,8	2,3	2,4
Yunanistan	9,7	6,1	5,6
İtalya	7,2	4,6	6,3
Hollanda	4,4	5,3	3,0
İngiltere	14,5	11,6	11,9
ABD	15,9	10,1	11,8
OECD-Toplam	7,9	5,5	5,5
Türkiye	10,5	3,2	4,2

Kaynak: (GİB, 2014).

Tabloda 8’de de görüldüğü üzere yıllar itibariyle servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı düşmektedir. 1965 yılında servet unsurları üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı %10,5 ile OECD ortalamasının üzerinde iken bu oran, 2000 ve 2012 yılları itibariyle OECD ortalamalarının da altına düşerek, %4,2 olmuştur. Türkiye’de servet üzerinden alınan vergilerden Veraset ve İntikal Vergisi’nin genel bütçe geliri tahsilatı yüzde dağılımı içinde oranı 2013 itibariyle sadece 0,1’dir (T.C. Maliye Bakanlığı, 2014a: 20). Bu oran yüzde yüz dahi atırılsa ancak binde 2 olacaktır. Oysa sosyal devlet anlayışı, kişiler arasındaki gelir ve servet dağılımını düzelterek, sosyo-ekonomik yapıyı iyileştirmeyi kendine koşulsuz hedef olarak almaktadır (Ortaç, 2002: 217).

Vergi afları da sosyal devlette eşitlik ve genellik ilkesine zarar vermektedir. Af ile ifade edilmek istenen, “bir suç, bir kusuru veya bir hatayı bağışlama”dır (TDK, 2015). Bu amaçla uygulamada sık sık mali aflar çıkarılmaktadır. Mali aflarla aslında vergi kanunlarına karşı hareket edenlere karşı uygulanan yaptırımlar ortadan kaldırılmaktadır (Çetin, 2007: 172). Bu uygulama ile kamu egemenlik yetkisini tekrar kullanarak, kamu hizmetlerinin finansmanı için aldığı vergi, resim ve harçların tahsilinden ya da vergilendirme ödevi gibi yükümlülüklerin zamanında yerine getirilmemesi ya da eksik getirilmesi gibi durumlarda uyguladığı yaptırımlardan vazgeçmektedir (Edizdoğan ve Gümüş, 2013: 100). Bu tür uygulama sayısı Türkiye’de oldukça fazladır. 1923-2014 yıllarını kapsayan süreçte yaklaşık 32 tane vergi affı çıkarılmıştır (Çetin, 2007: 177; RG, 2008; RG, 2011; RG, 2013).

Sosyal devletin sorunsalında yer alan konulardan birisi de gittikçe artan vergi yüküdür. Vergi yükü, vergi miktarının vergi matrahına oranını ifade etmektedir. Bu oran görünen olup, bir de defter tutma, muhasebeci ücreti, zaman kaybı gibi görünmeyen maliyetler vardır. Bunlar da dâhil edildiğinde vergi yükü daha da yukarılara çıkmaktadır. Vergi yükü ödenen vergi ile doğru orantılı iken ödeme gücü ile ters orantılı olup, uygulandığı ülkede kamu maliyesinin değerlendirilmesinde önemli bir ölçüttür (Öztürk ve Ozansoy, 2011: 198-199). Türkiye’de 2002-2014 yılları arasındaki vergi yükünü vermek gerekirse Tablo 9’daki gibidir.

Tablo 9: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH), Genel Bütçe Vergi Gelirleri ve Vergi Yükü (2002-2014) (Bin TL)

Yıllar	GSYH (1998 Bazlı)	Vergi Gelirleri	Vergi Yükü
	1	2	(2/1)
2002	350.476.089.000	65.188.479.000	%18,6
2003	454.780.659.000	89.893.112.000	%19,8
2004	559.033.026.000	111.335.368.000	%19,9
2005	648.931.712.000	131.948.778.000	%20,3
2006	758.390.785.000	151.271.701.000	%19,9
2007	843.178.421.000	171.098.466.000	%20,3
2008	950.534.251.000	189.980.827.000	%20,0
2009	952.558.579.000	196.313.308.000	%20,6
2010	1.098.799.348.000	235.714.637.000	%21,5
2011	1.297.713.210.000	284.490.017.000	%21,9
2012	1.416.798.490.000	317.218.619.000	%22,4
2013	1.567.289.238.000	367.517.727.000	%23,4
2014	1.749.782.267.000	401.605.956.000	%23,0

Kaynak: (GİB, 2015b).

Tablo 9’da da görüldüğü üzere yıllar itibariyle Türkiye’de vergi yükü artmaktadır. Vergi yükü artmasına rağmen Tablo 10’da da görüleceği gibi bu artış OECD ortalamasının altındadır. Toplam vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı bazı OECD ülkelerinde Tablo 10’daki gibidir.

Tablo 10: Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı

Ülkeler	Yıllar		
	1965	2000	2012
Avusturya	33,6	42,1	41,7
Belçika	30,6	43,8	44,0
Kanada	25,2	34,9	30,7
Danimarka	29,5	48,1	47,2
Almanya	31,6	36,3	36,5
Yunanistan	17,0	33,1	33,7
İtalya	24,7	32,5	42,7
Hollanda	30,9	40,4	36,3
İngiltere	29,3	33,5	33,0
ABD	23,5	25,5	24,4
OECD-Toplam	24,8	30,1	33,7
Türkiye	10,6	13,3	27,6

Kaynak: (GİB, 2014).

313

Ancak Türkiye’de kayıt dışı oranın yüksek olması ve vergi gelirlerinde dolaylı vergilerin ağırlıklı olması, dikkate alınması gereken önemli noktalar. Çünkü kayıt dışının yüksek olması vergi yükünü düşük olmasını açıklarken, aslında kayıtlı mükellefler ve düşük gelirli kişiler üzerindeki vergi yükünün yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye’deki kayıt dışı oranlarını vermek gerekirse, Tablo 11’deki gibidir.

Tablo 11: 2003-2012 Yılları Arasında 4 Avrupa Ülkesinde Kayıt Dışı Ekonomi (AB-Üyeleri dışında)

Ülkeler /Yıllar	GSYH’nin Yüzdesi									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Hırvatistan	32,3	32,3	31,5	31,2	30,4	29,6	30,1	29,8	29,5	29,0
Norveç	18,6	18,2	17,6	16,1	15,4	14,7	15,3	15,1	14,8	14,2
İsviçre	9,5	9,4	9,0	8,5	8,2	7,9	8,3	8,1	7,8	7,6
Türkiye	32,2	31,5	30,7	30,4	29,1	28,4	28,9	28,3	27,7	27,2
AB-Dışı Ülkeler Ortalaması	23,2	22,9	22,2	21,6	20,8	20,2	20,7	20,3	19,9	19,5
31 Avrupa Ülkesinin Tamamının Ortalaması	22,4	22,1	21,6	20,9	20,1	19,4	19,9	19,7	19,3	18,5

Kaynak: (Schneider, 2012: 5-6).

Tablo 11’de de görüldüğü üzere 31 Avrupa ülkesinin tamamında kayıt dışı ekonominin boyutu 2012’de GSYH’nin %18,5’dir. Bu oran AB-Dışı ülkelerde %19,5, Türkiye’de ise %27,2’dir. Türkiye’de kayıt dışı ekonominin boyutu %27,2 ile hem AB-dışı ülkelerin hem de 31 Avrupa ülkesinin tamamından büyüktür. Sosyal devlet açısından vergilendirme noktasında kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, gerek kayıtlı ekonomi üzerindeki vergi yükünün artması, gerekse de vergi kayıpları sebebiyle çok büyük sorun teşkil etmektedir.

Tablo 12’de görüldüğü üzere %27,2’lik kayıt dışı ortalaması ile Türkiye “27 AB-Ülkesi, AB-Dışı 4 Ülke, Diğer 5 OECD Ülkesi ile 36 Ülkenin” tamamının ortalamasının oldukça üstünde rakamlara sahiptir. Ancak diğer 5 OECD ülkesi ile 36 ülkenin tamamının ortalamalarının tarihsel süreçteki gelişimleri değerlendirildiğinde görülen düşüş oranlarının Türkiye için de söz konusu olduğu görülmektedir.

Tablo 12: 2003-2012 Yılları Arasında Kayıt Dışının Ekonomi Boyutu ile İlgili Çeşitli Ortalamalar

Ortalamalar	GSYH’nin %									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
27 AB-Ülkeleri	22,3	21,9	21,5	20,8	19,9	19,3	19,8	19,5	19,4	18,4
AB-Dışı 4 Ülke	23,2	22,9	22,2	21,6	20,8	20,2	20,7	20,3	20,0	19,5
Diğer 5 OECD Ülkesi	12,2	11,9	11,4	10,4	10,1	9,6	10,1	9,7	9,5	9,18
36 Ülkenin Tamamının Ortalaması	19,2	18,9	18,4	17,6	16,9	16,3	16,9	16,5	16,3	15,7

Kaynak: (Schneider, 2012: 7)

Türkiye’de kayıt dışı ekonomi içerisinde kayıt dışı istihdam da ciddi rakamlara ulaşmıştır. Kayıt dışı istihdam rakamları Tablo 13’teki gibidir. Tabloda görüldüğü üzere 2013 yılında kayıt dışı istihdam oranı %36,7 olarak gerçekleşmiş, 2014 yılının ilk altı aylık döneminde ise %36,4 olmuştur.

Tablo 13: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Kayıt Dışı İstihdam (1.000 Kişi)

Yıllar	Kayıt Dışı İstihdam	Toplam İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)
2000	10.925	21.581	50,6
2001	11.382	21.524	52,9
2002	11.133	21.354	52,1
2003	10.943	21.147	51,7
2004	9.843	19.632	50,1
2005	9.666	20.067	48,2
2006	9.593	20.423	47,0
2007	9.423	20.738	45,4

2008	9.220	21.194	43,5
2009	9.328	21.277	43,8
2010	9.772	22.594	43,3
2011	10.139	24.110	42,1
2012	9.686	24.821	39,0
2013	-	-	36,7
2014*	-	-	36,4

Kaynak: (T.C. Maliye Bakanlığı, 2012: 52; 2013: 56; 2014b: 35).

* Haziran verisidir.

Vergilemede genellik ve eşitlik ilkesini etkileyen bir uygulama ise uzlaşma müessesidir. Uzlaşma, vergi mükellefi ile idare arasındaki uyuşmazlık konusu yargıya intikal ettirilmeden tahakkuk edecek vergi ve ceza hususunda idari çözüm yoludur. Tarhiyat öncesi ve sonrası olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir (Özdemir, 2009: 1). 2014 yılı için merkezi uzlaşma komisyonuna başvuru dosya âdeti 158 olup bunların 131'inde uzlaşmıştır. Uzlaşmaya konu olan vergi ise 21.4999.783 TL olup, bunun 159.020.276 TL'sinde uzlaşmış, 53.479.507 TL'sinde uzlaşmamıştır. Uzlaşma başvurusuna konu olan ceza tutarı ise 293.927.540 TL olup, bunun 231.013.160 TL'sinde uzlaşmış, 62.914.380 TL'sinde uzlaşmamıştır. Uzlaşma sonucu ödenen ceza ise 6.135.589 TL olmuştur (GİB, 2015c: 88).

Kızılot, 2013 yılında uzlaşma ve cezalar konusunda bir yazısında Tarhiyat Öncesi Uzlaşma Komisyonu'nun cezaların %94'ünü, Merkezi Uzlaşma Komisyonu'nun %99'unu, Koordinasyon Uzlaşma Kurulu'nun %98'ini, Tarhiyat Sonrası Uzlaşma Komisyonu'nun ise cezaların %96'sını kaldırdığını belirtmiştir. Vergilerde ise, Tarhiyat Öncesi Uzlaşma Komisyonu'nun %84'ünü, Merkezi Uzlaşma Komisyonu'nun %87'sini, Koordinasyon Uzlaşma Kurulu'nun %40'ını, Tarhiyat Sonrası Uzlaşma Komisyonu'nun ise %24'ünü kaldırdığını ifade etmiştir (Kızılot, 2014). Bu durum vergide adalet ilkesine, ödeme gücü ilkesine, hatta kanunilik ilkesine zarar vererek sosyal adaleti bozmaktadır.

Sosyal devlet ilkesinin hukuk devleti ilkesine göre daha belirsiz ölçütlere dayanması sosyal adaleti siyasal tercihlere daha açık hale getirmektedir. Ancak bu sosyal devletin hukuki değer taşımadığı anlamına gelmemektedir (Öncel vd, 2008: 55). Birileri vergi aflarından ya da uzlaşma müessesesinden yararlanarak kayıt dışında kalırken, kayıtlı mükelleflerin mali gücünü aşan ölçüde vergilendirilmesi sonucuna yol açmaktadır. Ekonomiye yansımaysa daha yüksek vergiler şeklinde olmaktadır. Akaryakıttan alınan vergi arttırıldığında bu temel hak ve özgürlüklerden seyahat özgürlüğünü kısıtlamaktadır. İletişim daha fazla vergilendirildiğinde haberleşme hakkı engellenmektedir. Örneğin üniversitede okuyan düşük gelirli gençler aileleri ile daha az görüşebilmektedir. KDV, ÖTV gibi dolaylı vergiler arttırıldığında düşük gelirliilerin vergi yükü artarak yaşam

standartları daha da düşmekte; temel insan hakları olan beslenme, giyim, konut, sağlık gibi birçok hak kısıtlanmaktadır.

SONUÇ

Sosyal devlet vatandaşlarına asgari yaşam koşullarını sağlamayı kendisine amaç edinen devlettir. Bunu sağlamanın yolu da sosyal refahı arttırmasından ve sosyal adaleti sağlamasından geçmektedir. Bunun için sadece kamu gelirlerinde adaleti sağlaması yetmemekte, eğitim, sağlık, sosyal korunma başta olmak üzere kamu harcamaları yoluyla sosyal refahı gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu ise sosyal devletin ekonomik ve sosyal yaşama aktif müdahalesi zorunluluğunu doğurmaktadır.

Sosyal devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahalesi liberal ya da muhafazakâr devletten daha fazla vergiye gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Bu da gelirin elde edilirken, harcanırken ya da biriktirilirken vergilendirilmesi sonucunu doğurmakta; sonuç olarak vergiler gelir, harcamalar ve servet gibi yaşamın her alanından alınmaktadır. Sosyal devletin amaçlarını gerçekleştirmek için vergilerin miktarı ve bileşiminde yapılan uygulamalar vergi politikasını oluşturmaktadır. Vergi politikasının çerçevesi Anayasalarda çizilerek sosyal adaletin bozulmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

316 | Türkiye’de 1982 Anayasası’nda “Vergi Ödevi” başlığı altında “herkesin mali gücüne göre vergi vermesi”, “vergi yükünün adaletli ve dengeli dağıtılması” hükümleri yer almaktadır. Ancak uygulamada dolaylı vergilerin %70’lere ulaşması vergi adaletinden uzaklaşılması sonucunu doğurmuştur. Vergi yükü ise OECD ülkelerinin ortalamasına göre düşük görünmesine rağmen kayıt dışı ekonominin ve kayıt dışı istihdamın yüksek boyutlarda olması kayıtlı mükelleflerin vergi yükünün görünenin aksine yüksek olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Dolaylı vergiler ile vergi yükü ise Türkiye’de mali gücü esas alan bir vergilemenin uygulanmadığını göstermektedir. Yine sürekli vergi aflarının çıkarılması, uzlaşma müessesesi ile vergi aslından ve cezalarından vazgeçilmesi vergilemede hem genellik ve eşitlik ilkesinden uzaklaşılmasına, hem de mali gücü olanların vergisini ödememesine neden olarak sosyal devletin sosyal adalet ve eşitlik ilkesini zedelemektedir.

Türkiye’de sosyal devletin sorunlarından biri, işsizliğin yüksek olmasıdır. Bu nedenle vergi politikası bağlamında işsizliğe çözüm de bulunamadığı ifade edilebilir. Gelir dağılımında da sorunlar devam etmektedir. Devletin elindeki tüm araçları kullanmasına rağmen (sosyal yardımlar, vergi harcamaları, yasal düzenlemeler gibi) gelir dağılımında en üst yüzdeler iki dilimin toplam milli gelirden aldıkları pay %67,6’dır. Bu da vergi politikası bağlamında gelir dağılımının sağlanamadığını göstermektedir. Sadece yoksullukta 1\$ altında bireysel geliri olanların kalmaması olumlu bir gelişme olarak ifade edilebilir.

Sonuç olarak Türkiye’de uygulanan vergi politikalarında çeşitli sorunlar vardır. Bu konuda en başta yapılması gerekenler, dolaylı vergilerin azaltılarak dolaysız vergilerin gelişmiş ülkelerdeki seviyelere getirilmesi ve kayıt dışı ekonomiyle gerçek anlamda mücadele edilerek kayıtlı mükelleflerin vergi yükünün düşürülmesidir. Ayrıca emek ile sermaye arasındaki fark vergi tarifesine de yansıtılmalı (ücretlerde ilk dilimin vergi oranı %10’a düşürülmeli) ve bunun gelir dağılımını olumlu etkilemesi sağlanmalıdır. En az geçim indirimi gerçekçi seviyelerde tespit edilip uygulanarak yaşam standartları düşük olanların satın alma gücü artırılmalıdır. Veraset ve intikal vergisinin mali ve sosyal amacı, servet ve gelir eşitsizliğini azaltacak şekilde yeniden düzenlenmeli, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlayacak, işsizliği makul seviyelere çekecek bir vergi politikası uygulanmalıdır. Bu gibi yöntemlerle sorunlu alanlara çözümler getirilmesi, sosyal devletin sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal refah alanlarına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ataç, Beyhan (2009), *Maliye Politikası Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*, Gözden Geçirilmiş Sekizinci Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, Temmuz.
- Aydın, Murat (2013), *Türkiye’de Vergileme ve İşsizlik*, Icopec Yayıncılık.
- Bolkovac, Martin (2012), *Sozialpolitik im internationalen Vergleich*, VOGB/AK Österreich, Stand: März.
- Corneo, Giacomo (2010), “Welche Steuerpolitik gehört zum –sozialdemokratischen Modell?–“, Wiso Direkt, *Analysen und Konzepte zur Wirtschaft- und Sozialpolitik*, April, 1-4.
- Çetin, Güneş (2007), Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi, *Yönetim ve Ekonomi*, 14/2, 171-187.
- Deloitte, Yeni gelir vergisi tarifesi, (http://www.verginet.net/dtt/4/YeniGelirVergisiTarifesi_7061.aspx Erişim Tarihi: 09.06.2015)
- DİSK (2014), “DİSK-AR: Asgari Ücretle Sefalet Devam”, (<http://www.disk.org.tr/2014/12/disk-ar-asgari-ucretle-sefalet-devam/> Erişim Tarihi: 24.06.2015).
- Duman, İlker Hasan (1997), *Sosyal Devlet, Anayasa Serisi: 7*, 1. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Edizdoğan, Nihat ve Erhan Gümüş (2013), Vergi Afları ve Türkiye’de Vergi Aflarının Değerlendirilmesi, *Maliye Dergisi*, Sayı 164, Ocak-Haziran, 99-119.
- Ernst & Young, Anayasa Mahkemesi’nin Ücretlere İlişkin Vermiş Olduğu İptal Kararı Üzerine Açılan Davalar, Sirküler No: 114, İstanbul, 9 Aralık 2011, s. 1.
- GİB (2011), Yıllık Gelir Vergisi Beyannamesinde Ücretler ile Birlikte Diğer Gelir Unsurlarında Beyan Edilmesi ve Beyannamedeki Toplam Gelirin 50.000 TL’yi aşması Durumunda Gelir Vergisinin Hesaplanması Hk.”, Gelir Vergisi Sirküleri-75, 25.02.2011.

- GİB (2014), “Servet Unsurları Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergiler İçerisindeki Payı (4000), (http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo_22.xls.htm), Erişim Tarihi: 24.06.2015).
- GİB (2015a), *Genel Bütçe Gelirleri Tahsilatı*, (http://www.gib.gov.tr/fileadmin/userupload/VI/GBG/Tablo_1.xls.htm), Erişim Tarihi: 24.06.2015).
- GİB (2015b), *GSYH, Genel Bütçe Vergi Gelirleri ve Vergi Yükü 2002-2014*, (http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_2.xls.htm), Erişim Tarihi: 17.06.2015).
- GİB (2015c), *2014 Yılı Faaliyet Raporu*, GİB Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Yayın No: 199, Şubat 2015.
- HAK-İŞ (2012), Genel Başkan Arslan “Asgari Ücret 1.500 TL Civarında Olmalı”, 26 Aralık, (http://www.hakis.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=460:genel-bakan-arслан-asgar-uecret-1500-tl-cvarında-olmalı&catid=11:haber&Itemid=10), Erişim Tarihi: 24.06.2015).
- Herekman, Aykut (1988), *Kamu Maliyesi (Devlet Faaliyetleri ve Finansman Teknikleri Cilt I)*, Tıpkı 2. Bası, Ankara: Sevinç Matbaası.
- ILO (2014), *Global Employment Trends 2014*, International Labour Organization, International Labour Office, Geneva.
- İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi (1948), “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi”, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, (<http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyanamesi.pdf>), Erişim Tarihi: 27.10.2015).
- Kara, Uğur (2004), *Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü*, Özgür Üniversite Kitaplığı 52, 1. Baskı, Ankara: Maki Basın Yayın, Ekim.
- Karluk, Sadık Rıdvan (2015), *OECD: Türkiye Gelir Dağılımı En Bozuk Ülkeler Arasında*, 31 Mayıs 2015, (<http://www.turkishnews.com/content/2015/05/31/oecd-turkiye-gelir-dagilimi-en-bozuk-ulkeler-arasında/>), Erişim Tarihi: 30.06.2105).
- Kızıltot, Şükrü (2014), “Vergi ve Cezalardan Kurtulma Yolları”, *Hürriyet*, Ekonomi, 10 Mayıs.
- Korkmaz, Adem ve Hüseyin Avsallı (2012), “Türkiye’de Asgari Ücretin Hukuksal Yönü”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 151-162.
- Nadaroğlu, Halil (1992), *Kamu Maliyesi Teorisi*, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 8. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.
- OECD (2015a), “*Tax Wedge by Family Type in 2014*”, (<http://www.oecd.org/ctp/tax-policy/taxing-wages-tax-burden-trends-latest-year.htm>), Erişim Tarihi: 27.06.2015).
- OECD (2015b), “*Tax-Benefit Models*”, www.oecd.org/social/benefits-and-wages.htm, minimum-wage database www.oecd.org/employment/database and National Accounts database (http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SNA_TABLE4), Erişim Tarihi: 28.06.2015).

- OECD (2015c), (http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=TABLE_I7, Erişim Tarihi: 28.06.2015).
- Ortaç, F. Rifat (2002), Yeni Yasal Mal Rejimi ve Veraset ve İntikal Vergisi, *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Yıl 3, 209-224.
- Özdemir, Muharrem (2009), *Uzlaşmada Vergi ve Cezalar Buharlaşıyor Mu?*, 09 Ocak. (http://www.alomaliye.com/2009/muharrem_ozdemir_uzlasma.htm, Erişim Tarihi: 09.06.2015).
- Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) (2014), *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Vergi-ÖİK Raporu 2023, Yayın No: KB: 2896-ÖİK: 736, Ankara.
- Öztürk, İlhami ve Ahmet Ozansoy (2011), Ücret Gelirleri Üzerindeki Yükün Analizi, *Maliye Dergisi*, Sayı 161, Temmuz-Aralık, 197-214.
- Öncel, Muallâ, Çağan, Nami ve Ahmet Kumrulu (2008), *Vergi Hukuku*, 15. Basım, Ankara: Turhankitabevi, Ocak.
- Petring, Alexander, vd. (2013), *Sosyal Devlet ve Sosyal Demokrasi*, *Sosyal Demokrasi El Kitabı* 3, Freidrich Ebert Stiftung, Friedrich Ebert Vakfı, Siyaset Akademisi Birimi, Bonn, Kasım 2012, Türkçe Baskı: İstanbul, Ocak 2013.
- RG (2008), 5811 Sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun, 22.11.2008 tarihli 27062 sayılı RG ve 5811 Sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanuna İlişkin Genel Tebliğ. | 319
- RG (2011), Maliye Bakanlığı, 5811 Sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanuna İlişkin Genel Tebliğ (seri no. 4), 07 Nisan 2011 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 27898.
- RG (2013), 6486 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa eklenen geçici 85'inci madde 29.05.2013 tarihli ve Sayı: 28661.
- RG (2014), 29221 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan, 287 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 30 Aralık 2014 Tarihli.
- RG (2015), 29335 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan 6645 Sayılı Kanun, 23 Nisan 2015 Tarihli. (Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No: 265).
- Rixen, Thomas (2013), Vergiler, içinde Alexander Petring ve diğerleri, *Sosyal Devlet ve Sosyal Demokrasi*, *Sosyal Demokrasi El Kitabı* 3, Freidrich Ebert Stiftung, Friedrich Ebert Vakfı, Siyaset Akademisi Birimi, Bonn, Kasım 2012, Türkçe Baskı: İstanbul, Ocak.
- Schneider, Friedrich (2012), Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012 Some New Facts, 1-7, (http://www.economics.uni-linz.ac.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEc_Europe31.pdf, Erişim Tarihi: 17.06.2015).

- Serter, Nur (1994), *Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet*, Rektörlük No: 3856, Fakülte No: 547, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Sezgin, Şennur (2005), *Politika ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar, Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, Sayı: 04, 133-156.
- Sunal, Onur (2011), *Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi, *SBF Dergisi*, Cilt: 66, No: 3, 283-305.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2015), *Asgari Ücretin Net Hesabı ve İşverene Maliyeti*, ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü, (<http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/cgm.portal?page=asgari>, Erişim Tarihi: 01.01.2015).
- T.C. Maliye Bakanlığı (2012), *Yıllık Ekonomik Rapor*.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2013), *Yıllık Ekonomik Rapor*.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2014a), *2015 Yılı Bütçe Gerekçesi*, Ankara, Ekim.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2014b), *Yıllık Ekonomik Rapor*.
- Taşkent, Savaş (2001), “Sosyal Devlet”, Öz-Çelik İş Sendikası, Seminerler Dizisi (Doç. Dr. Süleyman Akdemir, Prof. Dr. Savaş Taşkent, Doç. Dr. Sabri Teker), 6-7 Haziran, İskenderun.
- TDK (2015), “Af” ile “Politika” Güncel Türkçe Sözlük,
- Tuncer, Selahattin (2003), *Vergi Hukuku ve Uygulaması*, Ankara: Yaklaşım Yayınları, Mart.
- 320 | Turhan, Salih (1993), *Vergi Teorisi ve Politikası*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.
- TÜİK (2014a), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2013*, Sayı: 16083, 22 Eylül 2014.
- TÜİK (2014b), *Yoksulluk Çalışması 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, Sayı: 16204, 02 Aralık.
- TÜİK (2015a), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014*, Sayı: 18633, 18 Eylül 2015.
- TÜİK (2015b), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları 2014, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, Sayı: 21824, 02 Ekim.
- TÜRK-İŞ (2015), “Nisan 2015 Açlık ve Yoksulluk Sınırı”, TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 27 Nisan, 1-7.
- World Bank (2014), *Turkey Public Finances Review: Turkey in Transition: Time for a Fiscal Policy Pivot?, Poverty Reduction and Economic Management Unit Europe and Central Asia Region, Report No. 85104-TR, May 20.*